

ACC. N:R M. 14706: 1-22.

Landskap: Skåne Upptecknare: f. folkskoll. Erik Månsson
Härad: Ö. Göinge Berättare: Gunnar Gustavsson, Glimåkra
Socken: Glimåkra Berättarens yrke: f. d. lantbrukare
Uppteckningsår: 1959 Född år 1882 i Algutsboda (Småland)

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Boskapskötsel. s. 1-22.

De första jordbruksmaskinerna. s. 21-22.

Tröskning. s. 21-22.

N. No. 60

Lista nr 60

ACC. N:R M. 14706:1.

Boarkapskötsel

Överättarens barndomsgård dit han kom år 1888
var Nedanbäck nr 1: $\frac{1}{2}$ mtl 14 tnl. odlad jord
10 tnl. äng och 120 tnl. skogsmark. Djur: 6 kor
8 ungdjur, 2 hästar, 6 får, 1 sagg, 14 höns
övertog den år 1907. men flyttade 1911
till angränsande gård Kjälltorp nr 1, $\frac{7}{8}$ mtl
17 tnl. odlad jord, 4 tnl. slåtteräng och 90 tnl
skog. Djur 1911: 1 häst, 6 kor, 1 sagg.

Gårdens förhållande till kreaturskötseln
1 enhet pr tnl. 1 enhet = 1 kor $1\frac{1}{2}$ = häst 1 = 6 får
Dessa förhållanden kommersiellt betydde en mjölk-
ko på 4 tnl odlad jord. (se djur besätts på Nedanbäck)
Angränsande arkivering spelade stor roll.
Kreaturskötseln viktigast jämte försäljningen
av potatis från 2 tnl. efter år 1888 då första
moderna stärkelsefabriken startade i orten.

Betesplats.

7) Skogen, blandskog, ängen efter slåtter, vingen, eff. skov

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

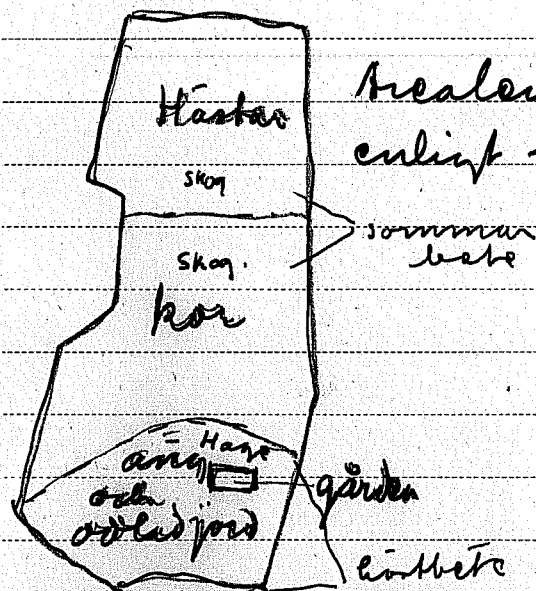
NM 18

Lista 60

skörd

ACC. Nr. M. 14706:2.

Skogen var avgjord viktigaste betesplats på grund
av den stora arealen.

Areals fördelning
enligt berättarens beskrivning

Bete i lynn. vej

Träda fanns ej.

Bete i hagen

Hage kallades skogsmarken

Slästa-hagen = bortaste skogsmarken Kohagen =
närmare skogsmarken. En del av slätterängen
kallades också hagen = hagen. Bränskog, ljörk. ek.
namn på hagen utom ovanstående: färrmarken.

(2)

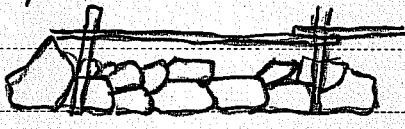
Lista 60.

färomarken

ACC. N:R M. 14706:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND.

Åtta-holan (åtta karingar hade gömt sig där
under snapphansetiden), Ryfters-marks-lycka,
Posavångs-backen, Gröta-holan (rätta hagen
som slops och där tejades då på gröt). Råbacken.
Pretesmarkerna va inhägnade med stengärd,
gårdar kompletterade med enkla slätor.

I stället för slätor = blivna
gallringar. gran-spjör, användes
senare ofta taggtråd.

Beete på ången

(relativt)
Ång här betydda stenför uppslämnings
för bring vattendrag. När förekom ej träd
odlad ång kallades ma eller mad. Ången här
låg på inågar och var ^{delvis} uppodlad från 60-talet.

Namn på ångar: Prästa-maen, Samma,
Svanstorp-ånga. Delar av ången över
svärmades vid vårflödet. Ången gödslades
aldrig. En god ång skulle ligga nära gårdens

④

lista 60gården

ACC. N:R M. 14706:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

En bonde på Nedauleäck ville inte ha ångarna
som låg långt borta (vid enskiftet).

Tebo i skogen.

Tjuren släpptes på egen hand. Det skulle
vara gott om gläntor i skogen med ungskog
av björk. Dessa småbjörkar skars och förbrades
till färfoder.

Naturresursernas rasar.

"Små svenska" (gröngrå) kor fanns från början
rödbruna och vita men aldrig svarta. Kroktiga
spetsiga horn. 1908 kom första rousasiga tjuren
skänkt till kyrklebyn av godägare Kennedy
på Råbelöf (han ägde en stor skogsmark med fyra
beyar i socknen.) Den var av ayrshire-ras men
fick dåligt anseende "för att komma från så
små paltar = spenar".

1912 bildades egen tjuvförening och man inköpte
en tjur för 600 kr. i Branas Östergötland. "Ni."

57

lista 60.

"ni"

ACC. N:R. M. 14706:5.

slår på stork, sa konsulent Ekeroth när han kom och besiktigade förvärvet.

Husdjurens namn.

Sara. Stjärna. Rosa. Blomman. Toalella.

Lisa. Proga. Ada. Namnen valdes på måfå. Lika på alla gårdar. Nu som för.
Prättaren brukade sen han tårt något om urval, ta påläggskalvar av vissa 'trög-
mjölkare' och kallade dem då 1. v. Rosa 2.
Rosa 3 o. s. v.

Kreaturens avkastning: 100-120 kg smörfet
pr ko. 2000 liter senare upp till 4000
liter pr år och ko. Braggreppet hövade g. känt.
Men en ko värde var vid skelokiftet
50 kr. och ur faderssynpunkt räknades en
häst som 1/2 ko och 6 får motsvarade
en ko.

Mjölknring: man mjölkade 2 ggr året runt.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

6)

Lista 60.runn

ACC. N:R M. 14706:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND.

m. dag. Mykalvade kor 3 ggr dagligen 3 veckor framåt. Man satt på en trebent pall vid mjölkningen, som alltid utfördes av pigan Kottarna eller kusnan. Trälcyttor användes till mitten av 1890 talet då zinkspann kom i bruk. En skicklig mjölkerska 'månade' om kor före mjölkningen, lugnade ner henne genom vänligt tilltal och hade sedan raska rytmiska grepp om spennarna så mjölken sprutade i en växelvis från två spennar åt gången.

Betäckning. Ända till fram på detta århundrade hade man ena tjur på gården som brukades tills han blev något över 2 år, då han såldes till slakt och en ny tjur köptes uttag.

I början av seklet stationerades en skänkt tjur på Norregård i kyrkbyn. 1908¹⁹¹² bildades Tjur-förening för de västra byarna, där Johnsson

7) Lista 60.

Johnsson.

ACC. N:R M. 14706:7.

i Årarp ivrade för samma och det blev av
SRB ras. Senare övergick man till Svart-
brokig ras. men den passade inte och
då blev det åter SRB. Svensk rödbrödig boskap
Sprängargift var 5 kr. och den byttes ofta
i ett "päre-daysverke".
och passade här i bygden bäst ayrshire
rasen som emellanåt blev utkrämd
på 1930 talet.

Sitta spuren köptade 2500 kr inköpt i värd
spinföreningen ägde bestånd till 1958. då den
upplöstes och alla gick med i serier-
förening. Totalt var det för ~~kalvningen~~ ^{befäkringen}
på 'vinter-talet' nov.-dec. då kalvningen
kom i bästa bestånden.

Kalvens uppväxt: Kalven diade aldrig
fick färsta mjölken i en skål. Man stack
ett par fingrar i munnen på kalven och

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8)

lista 60

gren

ACC. N:R M. 14706:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND.

om mulen och förde den ner i skålen
då halven, efter några försök med utspilld
mjölk, snart lärde sig suga upp mjölken.
Därefter fick han mjölken i en sparr
som man alltid måste väga hålla i
nådan han drack.

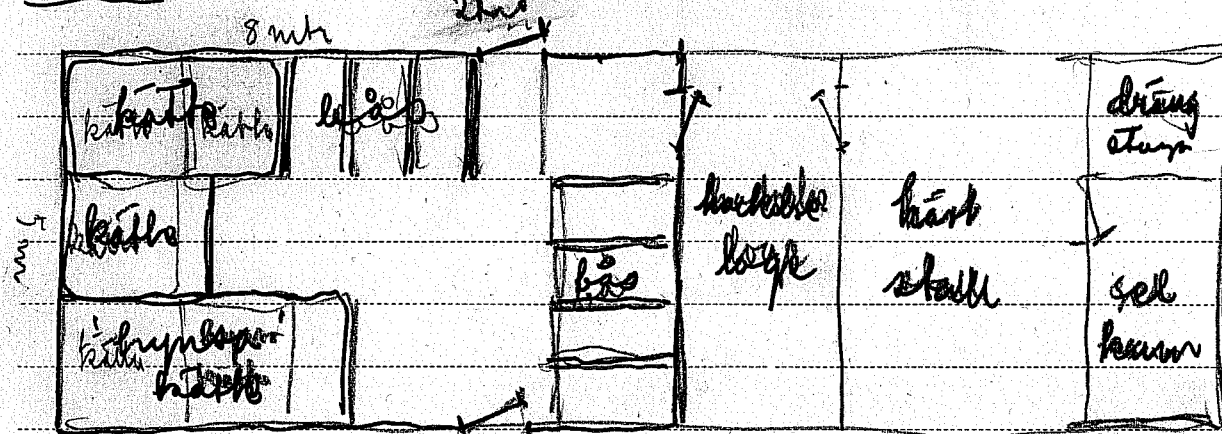
Kalven kallades kviga när hon
flyttades från kätten till båret.

Kvigan kallades kv efter första kalvningen.

Fähus:

grödet

NEDANBÄCK m. l.

Plan av den gamla ladugården 5x8 meter
uppförd 1822 ombyggt 1908.

9)

Lista 60meter.

ACC N:R M. 14706:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND

Balkar fanns mellan läsen. Fnga krubbor fanns. Hö och kalen lades på golvet.

Sörpa-bästa harkelse med påströdd gröns gavs i baljar som sattes in till varje ko. 'Stängset' kallades vinden ovan fähuset, där höet förvarades. Fähuset hade jordgolv (på andra gårdar fanns trägolv). Någon gödselkräma fanns ej utan gödseln skrapades upp med spade. När man skrapat upp frö mycket av golvet, påfördes ny jord som stampades till. Fähus golvet sopta-des med kvast. Strö användes mycket sparsamt.

Bäs och bindsle: Korn stod med huvudet vid väggen. Bands med klave till 1908.

Man började bygga fähus med foder gång och krubbor på vitttället men i denna gård var man efterbliven. De nya husen hade cementade golv och krubbor. Bindslet fast-

10) lista 60

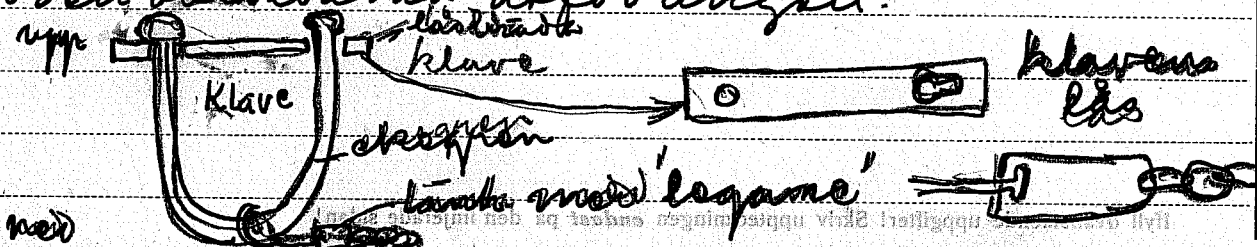
fast -

ACC. N:R M. 14706:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

gjordes vid en krampa i väggen. 'Moge-dör'
kallades dörren mot gödselstaden. Gödselen
kördes ut på en 'moge-leör'. Fähuset hade
små fönster med glas. Fähus fanns dock
i luggden utan varken fönster eller gluggar.
Korna stod då i fullt mörker utom under
arbete därinne, då dörrarna öppnades.
På ett sådant ställe hade man skurit
ett hål i mogedörren för att åtminstone
något ljus skulle komma in.
På lojen fanns halmen och i hachelsloven
en steg upp till 'stängel' där höet för-
varades.

Skålen till omhuggning av de gamla fähusen
var den obetänkbara utfodringen.

11)

Lista 60.

ACC. N:R. M. 14706://

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Klaven tillverkades av korven själv, utom länken. På denna gård övergick man direkt till järnlänka - bindels år 1908 men berättaren har sett klavar av järn som en tid användes efter träklavarna. Strö och gödsel: Dålig halvm om sådan fanns annars träsken (ornbunkar) och massa och hackat grannis. Sparsamt med strö. Man skrapade upp gödseln med en spade var morgon. Fåhusgolvet so-
rades med ljörkriskvast. Gödsel-
grep användes också, enligt de gamles berättelse av trä, på 80-talet av hemsmitt järn. på 90-talet 'amerikanska' stålgrepar.

Andra djur i fåhuset: Får och svin. Öcar an-
vändes aldrig i denna luggd. Turan bunden
bredvid korna. Kalvarnas 'kättar' var uppförda av träder. Dessa gödsledes så sällan

16)

Lista 60.Sällan

ACC. N:R M. 14706:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

12

en gång om året, att golvet steg därinne så
kalven hoppade ut. Två kalvar i varje
kätte. Utfodringen av kalvar: mjölk i spann
hå i en balja. Hönser hade man i en kätte
uppstiftad med läkt till taket. Särskilt
fårabus fanns.

Kärl och redskap vid utfodring: spann till
kalven, balja till mjölkskorna för visst foder,
se ovan. Utfodringen tillgick ofta så
här: Far stod på stängst och rappade
hå, som han snodde ihop och kastade
ner på togen visst för varje kv. Som
namngavs och så skulle vi barn
ta kötappen och gå in till namngivna
kon m. d. Bars i farnnen.

Utfodring under vintern: mjölk i fullad kachel-
se och rå potatis samt senare rev
från stärkefabriken gavs åt mjölkskorna.

13)

Lista 60.

ACC. N:R M. 14706:13.

mjölkkoorna.

Någon extra utfodring för gödning eller vid betäckning gjordes ej.

Nödfoder: Ljung.

Vaktning: Släpptes ut på gården en gång om dan. vid gårdskrunnen fanns en ko av holländsk ekstock. Kalvarna fick vatten i spann. Nejkalvad ko skulle ha uppvärmt vatten.

Sommarfähus: fanns ej.

Valloläppning: med vallsläppning menade bonden betning på åkervall, som skedde efter skörden i augusti men betesläppningen skedde i regel kring 10 maj. då djuren släpptes på skogen. Inga ceremonier förskorn men dagen kallades 'besars-dan' för djurens glada lekar och krussprång. Djuren var ganska glupska över det nya

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

13

14)

Lista 60.

ACC. N:R M. 14706:14

nya

betet och måste särskilt vaktas första
dagen, då det kunde befarsas att de
skadade varandra under lekfullt
stängande. Släpptes redan första
dagen till det förnämligaste betet: skogen.
Efter slåttarna flyttades de till ången
och efter skörden till vallarna. Före
vårsläppet skulle korna gridas i
mulen med en röra av frätjärna
och grovt salt. Detta anslag be-
rättades vara en relik från 1840
talet då en besöksapika häftigt
utbrutit (smul och klövsjuk) och
djuren då testats på detta sätt.

Skälla och skällko:

Skällkon var nödvändig för att hålla
sammans djuren i den stora skogs
marken. Skälkon blev den som Toy

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

14

15)

lista 60

ACC N:R M. 14706:15.

fog

ledningen eller segrade under lekarna
 första släppdagarna men det var i
 regel samma ko under flera år
 skallen kallades också 'bjälla'. Var
 gjord av 'bräsad' hopparplåt. 'Bräsa'
 kallades en slags lödning med mässing
 en metod som också användes att
 laga brutna rågklingor. De hade
 en järnklipp monterad på en grov
 järntråd. Fästes i en skäll-blave.
 Koen hade skallen och halsen även
 under vintern. Köptes på marknad
 i Marklunda eller av gårdaribandlare.
 Träverkades i Löstuett på Olsons fabriik
 (anlagt 1815) eller av hemstojdare.
Herde och vallning. förskorn ej.
Betesgång om sommaren: till slutet på oktober.
 På hösten hölls kreaturen inne över natten

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

15.

16) Lista 60.

ACC. N:R M. 14706:16.

natten

Heta sommardagen för flugornas skull inne under dagen och betade under natten. Mjölkares alltid hemma. Samlades alltid vid mjölkedags av sig själva vid grunden till betes marken som var närmast gården. Pigan eller en pojke var av och hämtade den hem. Alla djuren följde med, unga och gamla. Vattades hemma men källor, grävda, fanns i skogen. Mjölkares hemma. När korra ropade lindelör blev smärre hänsare och sämre, kallades linnre-sör. Mjölkares i trasporna till 1890 talat. 10-12 liter pr ko var vanligt under betesgång. Släpptes aldrig på väg, brodden.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

16

174 Historia 60

brodden.

ACC. N:R M. 14706:17

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Tjädning och andra hinder för kreaturen:
Det var bara tjuren, som någon gång
tjädades.

Djur må "gäres - vana" hindrades
må ett "fjöl", en leräda som hängde
ner över ägornas fastbunden vid
hornen. Helt så kunde att man band
"raft" kring halsen. Det var en
kraftig grevkalv, som fästes
om halsen på kreaturet sålunda
att fjörkändan hängde neråt och
de båda toppändarna drogs samman
över manken med en vidja.

Om djuret ville över gårdsgården
tog fjörkändan emot man böjdes
långt bakåt så snart djuret gick
framåt med huvudet mot marken
och betade.

(18)

Lista 60.

ACC. N:R M. 14706:18.

betade.

utarrendering av boskap.

På denna gård hade man tillräckligt med bete för sin kreatur. Men det hände att "knaggabönderna" (torpare och småbrukare) eller drängar släppte djur till "halvad" d. v. s. till hälften brukt. "Halvade får" var vanligt att drängar och äldre piger skaffade sig för en framtida bösättning. Då skulle bonden släppa sin foder och ha hälften av lammmon och hälften av ullen. Man talade också om "halvade be".

Kreatursuppfödning och kreaturshandel.

Fåga djur föddes upp enbart för avsalu. Kreaturshandeln skedde på marknader eller genom kringfarande upptöpare. Smågrisar uppfödades dock för avsalu till

Landskap:
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

19/ Lista 60.

ACC. N:R M. 14706: 19.

Småland

Småland. Det var vanligt med
landsvägsdriften av uppköpta djur
t. ex. får-driften.

Kreatursmarknader va i Broby och
Marklunda, 'som stod i almenackran'
och senare i Asby, Glimmära och
Lönaboda. Broby marknad hölls alltid
på sommarsen och Marklunda vid
skördetid. De övriga vår och höst.

Marknaden var äro stora händelse
från barn och tjänare. Historien om
läse-pågen som svarade prästen
på frågan vilka äro de stora högtiderna
jul, påsk och Glimmära mark-
nad berättades ofta och man
sparade slantar till den dagen
och tittade också på hemslöjd att
göra kommers med t. ex. handiga.

Landskap:
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

19.

20)

lista 60.randiga

ACC. N:R M. 14706:20.

Landskap:
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

käppar, som färgades på så sätt, att
balken i var tiden avskalades
i stapper med färgen intorkad
mellan varje avskalning. Under
marknaden köpfade man bekanta
gjorde affärer och köpte sina behov
av diverse slöjdvare t. ex. horn-
skedar, som tillverkades uppfåt
Svinalandskanten, här från Osby
laggkärk från Åoshult, mässings-
kannor från Killeberg, räfsor
och lis-skapt. m m.

"När det var dåliga priser på svingrisar
och köplusten ringa gick upphandlaren tungt
stödd på sin köpp och grisarna grälde man
när det var bättre priser och omsättningen
god svängde grisehandlaren via köppen
och grisarna gräntade glatt."

I fullt översiktligt uppställning! Skriv uppteckningen endast på den inlämnade sidan!

glatt."

historia om storbonden Brodel i Nadan-
bäck och knaggabonden Niklas, där
sammastädes och bygdes första
tröskverk. Det var år 1897, som Brodel
var borta i Osby och inköpte ett mindre
tröskverk med tillhörande vandring
men den fattige Niklas fick
fortsätta med sin trälsamma
'pfäjel'. Prästen kom på husförhör
sin byn och skulle naturligtvis
beskåda det nya underverket.
Han luktade och beundrade och så
till slut: Nu dröjer det väl inte länge
förän Niklas också skaffar ett sådant.
Men Niklas svarade sötsurt:
A, da ska vall va skillnad på
kong Salomo och Jören hatt-
magare."

22/

Lista 60.

ACC. N:R M. 14706:22.

magare.

När berättaren var 17 år 1899 var han
sista gången när om pläja - tröska
på sin fars gård. Då var det till
att börja klackan 4 på morronen
och hålla på tills solen gick ner
från 1 nov. till jul då tröskningen
skulle vara klar. Fadern dog på
grund av sjukdom inte till magar
men man hade en torpare till lejekar
han hade fri kvat och var sjunde
skäppa. Det kallades att tröska på
skäppa. Annars var daglönen en krona
och maten vid denna tid.

Första slättermarkinen köptes år 1911
Hästräffa fanns år 1908.

Sten leröls med ~~vigt~~ vajt (stäng) till 1912
då en kran inköptes. Separatören kom
1896 till gården.

Landskap:
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND